

УДК 378.013.42

Ю. В. Клочан

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

За сучасних умов модернізації та удосконалення вищої освіти актуалізується проблема соціального виховання студентської молоді, оскільки освічена людина – не лише кваліфікований фахівець, здатний практично реалізовувати засвоєні знання, уміння, навички, але й особистість, спроможна активно, толерантно, відповідально діяти у різноманітних сферах життєдіяльності. Відповідальність за організацію виховного процесу у вищому навчальному закладі покладається на проректора з виховної роботи, заступників декана, кураторів студентських груп та інших, які згідно з Концепцією національного виховання студентської молоді (25 червня 2009 р.) мають сприяти національно-патріотичному, інтелектуально-духовному, громадянсько-правовому, моральному, екологічному, естетичному, трудовому, фізичному вихованню студентів. Однак реалізації виховного процесу в повному обсязі перешкоджає недостатня увага з боку державних діячів до проблеми соціального виховання особистості у вищому навчальному закладі, про що свідчать відсутність посади соціального педагога в цій освітній установі, ігнорування термінів „соціальне виховання”, „соціально-педагогічна діяльність” у законодавчо-нормативних документах, що стосуються вищої освіти, наприклад у вищезазначеній Концепції, у Законі України „Про вищу освіту”, де акцентується увага переважно на інтелектуальному, моральному, духовному, естетичному, фізичному розвитку особи [1, с. 75] тощо.

Наразі існує низка наукових доробків, що розкривають проблему виховання, соціального виховання особистості у вищому навчальному закладі. Концепції виховної роботи зі студентами присвячені праці А. Андрущенко, В. Арбеніної, Я. Мольчак та ін. Різноманітні аспекти проблеми соціально-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі як процесу сприяння ефективній соціалізації молоді досліджуються такими ученими: О. Білик, О. Борисова, О. Василенко, Н. Грищенко, Л. Дябел, С. Карплюк, Н. Максимовська, Є. Научитель, К. Потопа, В. Рютін, Т. Сергієнко та ін. Виникає необхідність в узагальненні поглядів на соціально-педагогічну діяльність у вищому навчальному закладі, аналізові її особливостей, напрямів, що й виокремлюється як мета цієї статті.

Вищий навчальний заклад (ВНЗ) – заклад освіти, що забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Законодавчо-нормативну базу виховання студентів становлять: Закон України „Про виховання дітей та молоді”, вищезгадані Закон України „Про вищу освіту”, Концепція національного виховання молоді тощо.

Відповідно до Закону України „Про виховання дітей та молоді” виховання у ВНЗ здійснюється на основах демократизму, з використанням виховного потенціалу студентського самоврядування і спрямоване на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору. Основні завдання виховання полягають у підготовці національно свідомої інтелігенції; носіїв високої суспільної, правової, політичної, соціально-психологічної, естетичної культури; створенні умов для вільного розвитку особистості, залучення до різних видів творчої діяльності (суспільно-гуманістичної, науково-дослідної); формуванні соціальної активності й відповідальності особистості.

Соціально-педагогічну роботу у вищому навчальному закладі розглядаємо як науково обґрунтоване культуровідповідне регулювання соціального виховання з метою розвитку соціальності студентів (А. Рижанова), зокрема соціальної активності, соціальної відповідальності, передусім до навчання й майбутньої професійної діяльності, просоціальної професійної поведінки.

Відповідно до мети виокремлюємо такі завдання соціально-педагогічної роботи у ВНЗ:

- адаптація студентів у суспільному, виховному та навчальному житті вищого навчального закладу;
- створення умов для самореалізації студентів та викладачів;
- діагностика соціальних, особових, навчально-виховних проблем студентсько-викладацького складу ВНЗ;
- посередництво у вирішенні певного кола питань особистості між студентами та викладачами;
- реклама та пропаганда соціально-педагогічних послуг і залучення студентсько-викладацького складу до волонтерської соціально-педагогічної діяльності;
- допомога студентам із працевлаштуванням;
- допомога молоді з певними фізичними вадами, дітям-сиротам, дітям із багатодітних сімей;
- інформування студентів щодо їхніх прав та обов'язків;
- соціальна підтримка талановитої молоді [2];
- розвиток професійно-важливих якостей студентів;
- збагачення середовища соціального розвитку особистості;
- організація змістовного дозвілля;
- профілактика, корекція девіантної поведінки;
- підвищення рівня професійної, соціальної компетентності науково-педагогічних працівників;

- координація роботи різноманітних соціальних інституцій, установ, закладів, організацій у вирішенні проблем соціального розвитку студентської молоді.

Особливостями соціально-педагогічної роботи у вищому навчальному закладі є:

- орієнтація на роботу з усіма категоріями студентів незалежно від наявності чи відсутності проблем;

• превалювання: профілактичного характеру над корекційно-реабілітаційними діями, тобто спрямованість на запобігання різних форм девіантної поведінки, насильницьких дій тощо, а не на боротьбу з ними; перетворюючого характеру, тобто спрямованість на позитивний соціальний розвиток всіх учасників навчально-виховного процесу, збагачення соціального середовища вищого навчального закладу;

- відкритість до взаємодії з різноманітними соціальними інститутами, закладами, організаціями, фізичними особами щодо вирішення проблем соціальної життєдіяльності студентів.

Змістом соціально-педагогічної роботи у вищому навчальному закладі є:

- діагностування соціальності особистості, групи, а також якості соціальних впливів на розвиток студентів;

• організація взаємодії позитивного виховного впливу: традиційного (через сім'ю, мікросоціум), стилізованого (вікову субкультуру), інституціонального (виховні інститути), рефлексивного (усвідомлення індивідуально пережитого), нейтралізація негативного впливу цих факторів і їх наслідків;

- управління процесом соціального виховання [3, с. 32 – 35].

Важливим елементом у структурі соціально-педагогічної роботи ВНЗ є створення соціально-педагогічного середовища, що розуміється як складова виховного простору, в якому формується соціальність особистості завдяки цілеспрямованій, науково-обґрунтованій і системній соціально-педагогічній діяльності задля ефективного соціального становлення людини, активного перетворення її на суб'єкт соціального розвитку самої себе й соціуму [4, с. 8 – 9].

Внутрішній рівень соціально-педагогічного середовища ВНЗ характеризується такими сферами: навчання, традиції, самоврядування, громадсько-політична діяльність, дозвілля, соціальна робота.

Зовнішній рівень соціально-педагогічного середовища характеризує взаємозв'язок ВНЗ й інших соціальних інституцій, закладів, організацій (сім'я, виробництво, соціальні служби, громадські організації, культурно-дозвіллеві заклади, медичні організації, релігійні організації, заклади МВД, засоби масової інформації, органи управління) [4; 5].

Створення та функціонування соціально-педагогічного середовища ВНЗ уможливорює реалізацію соціально-педагогічної роботи за напрямками:

1) соціальна адаптація першокурсників (передбачає проведення ігор, занять, вправ на об'єднання колективу, розвиток міжособистісного спілкування, саморегуляцію емоцій та поведінки, пристосування до обраної спеціальності; залучення самотніх та ізольованих студентів до спільних справ, вузівських заходів, виконання доручень; організацію та проведення заходів зі студентами-іноземцями задля розвитку у студентів почуття власної гідності, рівності, свободи, моральної культури особистості, культури міжнаціональних стосунків; організацію групи для корекції дезадаптації молоді; організацію консиліумів для науково-педагогічних працівників; проведення бесід з батьками);

2) соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки (має за мету проведення організаційно-виховних заходів, спрямованих на попередження або нейтралізацію основних причин та умов, які викликають соціальні відхилення негативного характеру у поведінці студентської молоді: проведення виховних бесід та перегляд програм, фільмів щодо профілактики ВІЛ/СНІДу, паління, вживання алкогольних напоїв; відвідування реабілітаційних центрів для осіб, які вживають наркотичні засоби, громадських організацій; чергування кураторами груп у гуртожитку, де мешкають студенти (проведення бесід щодо безпечної поведінки у період свят, контроль за порядком, допомога у вирішенні проблем життєдіяльності);

3) формування усвідомленого батьківства, підтримка студентської сім'ї (передбачає організацію консультування задля розвитку знань, уявлень і переконань студента про себе як батька чи матір, що реалізується в усіх проявах поведінкових складових батьківства; проведення тренінгових занять, рольових ігор, святкування Днів матері, сім'ї тощо);

4) залучення молоді до волонтерської діяльності (передбачає участь студентів у соціальній, суспільно-корисній, систематичній та вмотивованій неприбутковій діяльності, що провадиться шляхом виконання робіт, надання послуг громадянам, організаціям і суспільству загалом. Студенти можуть залучатися до надання таких послуг та робіт: придбання і доставка медикаментів, продовольчих, промислових та господарських товарів, книг, газет, журналів, гарячих обідів; приготування їжі, годування; допомога у проведенні заходів особистої гігієни; прибирання приміщення, прання білизни; обробіток присадибних ділянок; виконання ремонтних робіт; відвідування хворих у стаціонарних медичних закладах; читання художньої літератури, преси, написання листів; організація дозвілля, масових заходів тощо) [6, с. 42 – 48; 7];

5) організація соціокультурного дозвілля (має за мету створення умов для активної творчої діяльності, самоосвіти, культурного споживання, спорту, аматорських занять, ігор, спілкування студентів);

6) соціально-педагогічна робота з кураторами груп (передбачає проведення школи педагогічної майстерності, „круглих столів”,

семінарів, тренінгів для ознайомлення кураторів з методами виховної роботи зі студентами задля їхнього позитивного соціального розвитку);

7) соціально-виховна робота кураторів з батьками студентів (завдання цього напрямку полягають у тому, щоб викликати зацікавленість у батьків до студентського життя їхньої дитини; залучити до щільної взаємодії з кураторами. Формами і методами соціально-виховної роботи кураторів з батьками студентів є: батьківські збори (доцільно проводити тричі на рік за таким розподілом: 1) на початку навчання з проблем налагодження життя та побуту в нових умовах життєдіяльності, дотримання режиму раціонального харчування, правил особистої гігієни, дотримання здорового способу життя, розподіл та витрати коштів за потребами та можливостями, навчання плануванню життєвого шляху; 2) перед зимовою заліково-екзаменаційною сесією: аналіз стану навчання (заборгованість, пропуски), підготовка до сесії, анкетування, поради для батьків з питань адаптації студентів; 3) перед літньою заліково-екзаменаційною сесією: підведення підсумків 1 року навчання, загальні збори із керівничим складом ВНЗ, виставка творчих робіт студентів, анкетування батьків щодо соціалізації студентів, пам'ятка для батьків); індивідуальна робота (індивідуальні зустрічі з проблемних питань: у навчанні, проживанні, конфліктних ситуаціях; навчання методам корекції поведінки, оволодіння прийомами саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення особистості студента); дистанційна робота (налагодження взаємодії через телефонний зв'язок, листування (лист-подяка за старанне навчання, лист-запрошення на батьківські збори)); консультування: педагогічне (проблеми навчання, виховання), психологічне (психологічна адаптація, тривожність, конфліктні ситуації, життєва криза), медичне (профілактика захворювань, медогляд, здоровий спосіб життя), юридичне (отримання пільг, матеріальної допомоги, по оплаті на контрактній формі навчання, додаткове працевлаштування) [8, с. 23 – 24] тощо.

Необхідним елементом у розвиткові системи соціально-педагогічної роботи у вищому навчальному закладі є створення умов для самоорганізації студентського колективу, оскільки самоврядування, з налагодженою діяльністю його комісій, узгодженістю дій з проректором з виховної роботи, кураторами груп, заступниками деканів, уможливує становлення навчального закладу як демократичної інституції, що управляється самим колективом.

Отже, дослідження наукових концепцій соціально-педагогічної діяльності уможливило визначення її мети у вищому навчальному закладі як створення умов для розвитку соціальності студентів, зокрема соціальної активності, соціальної відповідальності, передусім до навчання й майбутньої професійної діяльності, просоціальної професійної поведінки; особливостей, що полягають в орієнтації на роботу з усіма категоріями студентів незалежно від наявності чи відсутності проблем; превалюванні профілактичного характеру над

корекційно-реабілітаційними діями; відкритості до взаємодії з різноманітними соціальними інститутами, закладами щодо вирішення проблем соціальної життєдіяльності студентів. Змістом соціально-педагогічної роботи вищого навчального закладу є діагностування соціальності особистості, якості соціальних впливів на розвиток студентської молоді; організація взаємодії позитивного виховного впливу; управління процесом соціального виховання. Підкреслено, що за умови створення соціально-педагогічного середовища у вищому навчальному закладі можлива активізація соціально-педагогічної роботи за напрямками: соціальна адаптація першокурсників; соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки серед студентів; формування усвідомленого батьківства, підтримка студентської сім'ї; залучення молоді до волонтерської діяльності; організація соціокультурного дозвілля; соціально-педагогічна робота з кураторами груп; соціально-виховна робота кураторів з батьками студентів.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження та розробка соціально-педагогічних програм зі сприяння розвитку соціальності студентів вищих навчальних закладів.

Список використаної літератури

- 1. Про** вищу освіту : закон України від 17 січ. 2002 р. №2984-III // Освіта в Україні. Нормативна база (2-ге вид.). – К. : КНТ, 2006. – С. 40 – 92.
- 2. Соціально-педагогічна** діяльність у закладах освіти / О. М. Василенко, А. О. Малько. – Харків : Крок, 2003. – 83 с. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://socpedagogika.narod.ru/vasil.html> – Загол. з екрану.
- 3. Малько А. О.** Соціальна педагогіка. Частина 1. Основи соціальної педагогіки : конспект лекцій / А.О. Малько. – Х. : ХДАК, 1998. – 59 с.
- 4. Максимовська Н. О.** Формування культури материнства жіночої молоді в соціально-педагогічному середовищі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Н. О. Максимовська ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.
- 5. Максимовська Н. О.** Соціальне виховання студентської молоді у соціально-педагогічному середовищі вищого навчального закладу / Н. О. Максимовська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць: В 2 кн. Кн. 2. Вип. 12. – К., 2008. – С. 281 – 287.
- 6. Соціально-педагогічна** робота в закладах освіти : Опорний конспект лекцій для студ. 2 курсу спеціальності «Соціальна педагогіка» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр / Харк. держ. акад. культури; Укладач: Ю. В. Клочан. – Х. : ХДАК, 2012. – 70 с.
- 7. Клочан Ю. В.** Волонтерська діяльність як засіб розвитку соціальної активності підлітків / Ю. В. Клочан, Є. О. Донченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Зб. наук. праць № 9 (196) / Луган. нац. університет імені Тараса Шевченка ; відп. за випуск: О. Л. Караман, Я. І. Юрків. –

Луганськ : Луган. нац. університет імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 102–107. 8. Дябел Л. І. Методичні рекомендації для занять по соціалізації студентів-першокурсників / Л. І. Дябел. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. — 33 с.

Клочан Ю. В. Соціально-педагогічна робота у вищих навчальних закладах

У статті досліджено мету, особливості, зміст, напрями соціально-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах. Установлено, що метою соціально-педагогічної роботи в цих освітніх установах є створення умов для розвитку соціальності студентів. Особливостями є: превалювання профілактичного характеру над корекційно-реабілітаційними діями; відкритість до взаємодії з різноманітними соціальними інститутами щодо вирішення проблем соціальної життєдіяльності усіх категорій студентів. Підкреслено, що за умови створення соціально-педагогічного середовища у вищому навчальному закладі можлива активізація соціально-педагогічної роботи зі студентами, кураторами груп, батьками.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, соціальність, особливості соціально-педагогічної роботи, напрями соціально-педагогічної роботи

Клочан Ю. В. Социально-педагогическая работа в высших учебных заведениях

В статье исследованы цель, особенности, содержание, направления социально-педагогической работы в высших учебных заведениях. Установлено, что целью социально-педагогической работы в этих образовательных учреждениях является создание условий для развития социальности студентов. Особенности заключаются в превалировании профилактического характера над коррекционно-реабилитационными действиями; открытости к взаимодействию с различными социальными институтами относительно решения проблем социальной жизнедеятельности всех категорий студентов. Подчеркнуто, что при условии создания социально-педагогической среды в высшем учебном заведении возможна активизация социально-педагогической работы со студентами, кураторами групп, родителями.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа, социальность, особенности социально-педагогической работы, направления социально-педагогической работы.

Klochan Yu. V. Social pedagogical work at institutions of higher education.

The purpose, special features, content, directions of social pedagogical work at institutions of higher education are studied in this article. The purpose of social pedagogical work is creation of conditions for development students'

sociality. The special features are prevalence preventive measures than correction, rehabilitation and interaction with different social institutions to solve problems of social vital activity all students' categories. Activity of social pedagogical work with students, curators, parents is possible if is existing a social and pedagogical environment at institutions of higher education.

Key words: social pedagogical work, sociality, the special features of social pedagogical work, directions of social pedagogical work.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 378.147:66.01

С. О. Коваленко

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОСОБИСТОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

Сучасні вимоги до підходу професійної школи зумовлюють необхідність формування професійно важливих якостей особистості в навчально-виховному процесі під час підготовки в стінах університету.

Мета статті полягає у виявленні сучасних підходів до особистості й діяльності інженера-педагога, які лежать в основі їх професійної підготовки.

Так, Е. Зеєр розглядає різні види кваліфікації фахівців інженерно-педагогічного профілю (інженер-педагог, інженер-викладач, інженер професійного навчання, майстер-педагог). На його думку, інженер-педагог – це фахівець із вищою освітою, який здійснює педагогічну, навчально-виробничу і організаційно-методичну діяльність з професійної підготовки учнів за однією з галузей виробництва в системі профтехосвіти, а також кваліфікованих робітників на виробництві. Інженера-педагога характеризує широкий педагогічний профіль, він здатний поєднувати функції майстра виробничого навчання і викладача профтехциклу [5, 7; 6, 10].

А. Маленко поняття „інженер-педагог” розглядає як комплексне поєднання громадських, загальнонаукових, інженерних, психолого-педагогічних і методичних компонентів, якісне засвоєння яких дасть можливість особистості найбільш повно виконувати покладені на неї професійні функції [10, с. 41].

С. Артюх відзначає, що інженер-педагог може працювати в освітніх установах викладачем спеціальних дисциплін, які є теоретичною основою професійної підготовки учнів, або майстром виробничого навчання, поєднуючи теоретичне навчання з практичним навчанням